

משרד החינוך התרבות ובספורט
מינהל חברה ונוער

תחום ויז'ה-האף - מלך 1991

תאריך דרזי קבל אף סנה פל מנהקה חמה לוביה (קריתי דאמה ואלסאפריה)

היסטוריה דרוזית, לפני אלף שנים, בבקעת יבנאל
(כפר דאמה ואל-סאפריה)

سهل حما لوبية وجبل قرون حطين
בקעת יבנאל והר קרני חטים

אזור : הגליל התחתון המזרחי
מסלול : בית קברות של לוביה, חרבת דאמה, הר קרני חטים, מקאם נבי שועיב ע"ה
הכין : סאלח עקל ח'טיב, מנהל מה"ד דרוזי פקיעין.
בהנחיית : ג'מאל עבאס – ראש תחום של"ח וידה"א – מגזר דרוזי.
ההשתלמות מותאמת לתוכנית הייחודית של"ח וידה"א למגזר הדרוזי
מהדורה ניסיונית - לשימוש פנימי - נובמבר 2005

תוכן העניינים

עמ'	הנושא
3	מבוא
4	לוי'ז ומידע כללי
5	מפת האזור
6	בית קברות לובייה
7	מסלול חרבת דמין ותל אדמי
8	מסלול קרני חטים – מקאם נבי שועיב ע"ה
10	מקאם נבי שועיב ע"ה
	חומר רקע :
13	מידע כללי על אזור בקעת יבנאל
14	דאמא ואל-סאפריה
15	סלאח אל-דין וקבר נבי שועיב ע"ה
16	אתרי הר קרני חטים
18	דילמה : האם יש קשר בין נבי שואמין למשאיח' אל-חמא
19	נוסח דרשת ההר של ישו בערבית
20	נוסח דרשת ההר של ישו בעברית
21	כפר חטין
21	אתרים בארץ ובמזה"ת שנושאים את שמו של נבי שועיב
25	תמונות מהאזור
26	רשימת מקורות

מבוא

ההשתלמות הייחודית בתחום של"ח וידיעת הארץ מעוררת בקרב מורי התחום שאיפה להעמקת והרחבת הידע הקיים סביב נושא תולדות היישוב הדרוזי בארץ ישראל ובמיוחד מתקופת יסוד הדת במאה ה- 11 .

זירת ההשתלמות שלנו באזור הגליל התחתון המזרחי בבקעת יבנאל (سهل الحما) וקרני חיטים . אזור שנודע בתמורות וצורות בהתיישבות היהודית שלו משנת 1882 , אשר נשא אופי של קשיים ונסיגה מבחינת ההתיישבות והחקלאות שהתפתחו רק מעט , השפעה ניכרת בשל אקלימו הנמצא על גבול הצחיחות וסוג הקרקע שרובה בזלתית והמחסור במקורות המים .

ישנו צורך חשוב בתיעוד ושימור התרבות החומרית הכפרית שלנו וחקר היישוב הדרוזי בארץ ישראל , נוכח העובדה שהיישוב הדרוזי הצטמצם במשך התקופות השונות. הסיבות והגורמים לכך כבר נזכרו בתיקי יש"מ קודמים .

ההיסטוריון הדרוזי מחמד מאלק אל-אשרפאני (الأشرفاني) בספרו עומדת אל-עארפין (عمدة العارفين) מזכיר את אל-חמא (سهل الحما) (בקעת יבנאל) ושני הכפרים דאמא (داما) המזוהה תל אדמי ואל-סאפריה (السافرية) יחד עם שני השיחים מתקופת ייסוד הדת והם אבו אל-דרע ג'ושן (ابو الدرع جوشن) ואבו אל-לקא ת'אבת (ابو اللقا ثابت) .

שמעון אביבי, בכתב העת לידיעת הארץ "אריאל" בעמ' 56-57 טוען שקברם של שני השיחים נמצא במבנה כיפתי בבית הקברות של הכפר הערבי הנטוש לוביה (لوبية) אך טענה זו אינה מבוססת על תעודות ומקורות וודאיים והיא נשאת מבחינת המחקר בגדר של השערה, דבר המעורר דילמה עד לחשיפת האמת .

החלק השני של היום באזור קרני חיטים. נעמוד מקרוב על תגליות ארכיאולוגיות והשפעת האמונה והמסורת במומנט הארכיטקטורה במבנה מקאם נבי שועיב ע"ה .

מאחל השתלמות פורייה ומהנה .

ג'מאל עבאס

לו"ז ומידע כללי:

א. **תיאור כללי** : אנו מסיירים בעקבות ההתיישבות הדרוזית העתיקה מהמאה ה-11 באזור הגליל התחתון המזרחי.

ב. **אזור תיאום** : 2

ג. **אמצעי תחבורה** : רכב שטח.

ד. **משך הסיור** : 6 – 7 שעות.

ה. **עונה מועדפת** : כל השנה למעט ימי גשם.

ו. **מקורות מים לאורך המסלול** : מעין חטין ברחבת קבר יתרו ע"ה.

ז. **עזרה רפואית** : ביי"ח פוריה + מד"א.

ח. **מועד ההשתלמות** : יום רביעי 23.11.2005

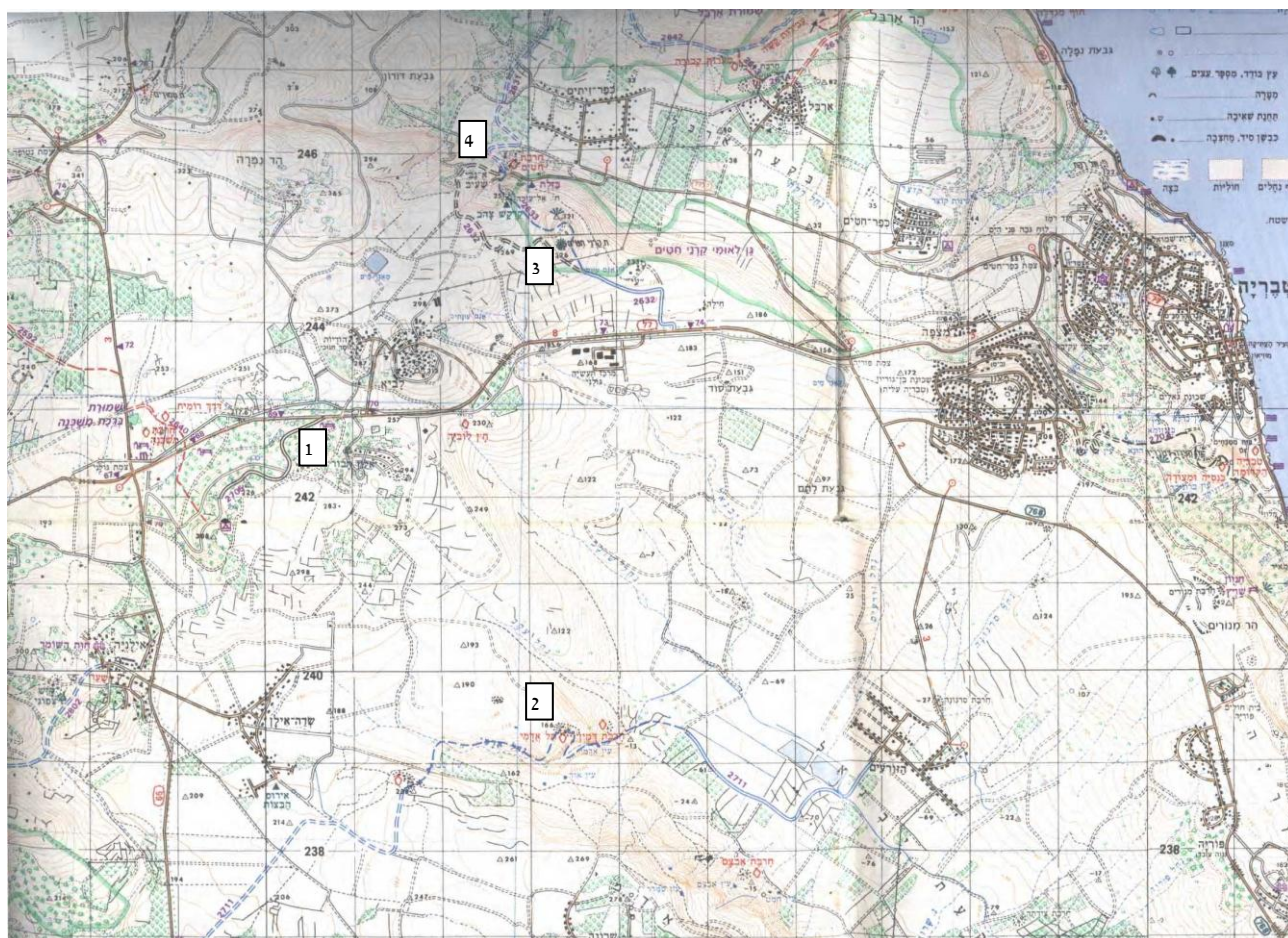
ט. **תחנות במסלול** :

1. בית – קברות לובייה ממזרח לצומת גולני.
2. שרידי כפר דאמא בקצה המערבי של בקעת יבנאל.
3. הר קרני חטים.
4. מקאם נבי שועיב ע"ה.

לו"ז :

7.45 - 8.00	התכנסות צומת רמה ליד תחנת הדלק
8.00 - 8.30	נסיעה מרמה דרך מעיאר אל חניון הזיתים ביער לביא.
8.30 - 9.30	סיור בבית הקברות של "לובייה" דילמה בנושא הקשר למקומות הקדושים
10.00 - 12.30	סיור בחורבת "דאמא" תל אדמי באזור בקעת יבנאל "סהל אל-חמא"
13.00 - 14.00	קרני חטים, אתרים על ההר בהקשר למסורת הדרוזית
14.00 - 14.30	מסלול קרני חטים – מקאם נבי שועיב ע"ה
14.30 - 15.30	סיור במקאם נבי שועיב ע"ה, ארכיטקטורה ותגליות ארכיאולוגיות
15.30 - 16.00	סיכום ההשתלמות ופיזור

מפת האזור

מפתח תחנות :

- 1 – בית קברות – לוביה .
- 2 – ח'רבת דאמא בבקעת יבנאל .
- 3 – הר קרני חיטים .
- 4 – מקאסם נבי שועיב ע"ה .

בית – קברות לובייה ממזרח לצומת גולני (נ.צ.מ. 1903224276)

איך מגיעים: נוסעים מצומת גולני כ – 2.5 ק"מ לכיוון טבריה . כ – 150 מ' לפני הכניסה אל היישוב גבעת אבני, פונים ימינה בדרך עפר אל "חניון זיתים" . ממשיכים עם דרך העפר לכיוון מערב כ- 500 מ' ומחנים את הרכב. (במידה ומדובר באוטובוס ניתן להחנותו בכניסה אל גבעת אבני ולחזור ברגל). במדרון מעל הדרך מזהים שרידי בית קברות, זהו בית הקברות של הכפר הנטוש "לובייה".

בקצה המזרחי של בית הקברות ישנו חדר (4 * 4 מ') מעליו כיפה ובתוכו שני קברים. בקיר הדרומי מזהים גומחה. זהו מוחראב המראה את כיוון התפילה של המוסלמים.

בשיחה עם זקנים מכפר לובייה המתגוררים בכפר דיר חנא¹ צויין שזהו קבר **נבי שואמין** (אין זכר לנביא זה בספרי הביגרפיות של הנביאים : קצץ אל-אנביאא (قصص الأنبياء)²).

בחוברת מס' 142 של כתב העת אריאל³ "הדרוזים ומקומותיהם הקדושים" כותב שמעון אביבי, שמבנה זה הוא בעצם קברם של שני השיחים מפיצי הדת הדרוזית במאה ה-11 מאזור אל-חמא: שיח' אבו א-דרע ג'ושן ושיח' אבו אל-לוקא ת'אבת! לא מובן ולא ברור על מה הסתמך המחבר לביסוס טענה זו !

¹ ראיון , מיום 8 נובמבר 2005 , עם חאג' אבו סמיח אחמד גודי מתושבי לובייה עד 1948.

² ابن كثير ، ابي الفداء اسماعيل القرشي. **قصص الأنبياء** . القاهرة 1968
الثعلبي ، احمد بن محمد بن ابراهيم النيسابوري. **قصص الأنبياء المسمى عرائس المجالس** . القاهرة د.ت.

³ אביבי , שמעון : הדרוזים בישראל ומקומותיהם הקדושים . ירושלים 2000 , עמ' 56 .

מסלול חרבת דמין ותל אדמי

(خربة داما)⁴

איך מגיעים: לבאים מכיוון צומת גולני פונים ימינה בצומת פוריה. עוברים את צומת אזור התעשייה ופונים שוב ימינה, אחרי כ 300 מ', אל דרך עפר "חיזרה". נוסעים בדרך זו, בכיוון כללי דרום מערב, כ 4 ק"מ עד שמגיעים למחסום של רפת בקר. (ראה מפה מצורפת)

מחנים את הרכב וממשיכים ברגל בסימון הכחול (מסלול מס' 3226 במפת סימון שבילים גליל תחתון). עוברים בין שרידי יישוב קדום. אנו מזהים הרבה עצי שיזף. בהמשך מגיעים לבריכת מים שאוגרת את מי עין אדמי. משם ממשיכים בעלייה סמוך לערוץ הנחל עוברים בין עצי איקליפטוסים ועולים אל תל אדמי (خربة داما) שמתנשא לגובה 166 מ' מעל פני הים. כאן אפשר לזהות שרידי יישוב קדום.

אחרי ביקור בכפרו של השיח' אבו א-דרע ג'ושן (الشيخ ابو الدرع جوشن), מפיץ הדת הדרוזית, במחצית הראשונה של המאה ה-11, אנו חוזרים באותה דרך אל הרכב.

מה בקשר לכפר אל-סאפרייה (السافرية) כפרו של מפיץ הדת הדרוזית מאותה תקופה, שיח' אבו-אל-לוקא ת'אבת (الشيخ ابو اللقا ثابت)? אין בידינו הצעת זיהוי ברורה למיקום הכפר, אך חשוב לציין ששני הכפרים מוזכרים במקורות הדרוזיים באזור אל-חמא (سهل الحما) כלומר בקעת יבנאל. בסביבה הקרובה אין שם של ישוב קדום שמזכיר לנו את השם אל-סאפרייה. היות ויש לנו שני כפרים צמודים: חרבת דמין ותל אדמי או כפי שהוזכרו בתעודה אוגריתית: אדום הגדולה ואדום הקטנה, לא מן הנמנע שחרבת דמין היא בעצם אל-סאפרייה! בכל אופן שאלת מיקום הכפר סאפרייה לא יורדת מן הפרק.

⁴ ראה בחומר רקע מידע על שני הכפרים דאמא ואל-סאפרייה.

מסלול קרני חטים – מקאם נבי שועיב ע"ה

בכביש 77, כשבעה ק"מ ממזרח לצומת גולני מול אזור התעשייה פונים צפונה בדרך עפר כ 800 מטרים, נגיע לצומת, נפנה שמאלה (מערבה), נעבור חורשת איקליפטוסים, כאן היה ניסיון התיישבות יהודית (אחוזה נפתלי). ניסיון זה לא הצליח. ניסע עד מגרש החניה בסוף הדרך. כאן מתחיל מסלול ההליכה. נמשיך ברגל בדרך עפר משובשת ואח"כ בשביל מסומן בכחול, נגיע למבנה חצר גדורה ובה מצבת אבן⁵. לפי אמונת כת נוצרית הנקראת " כת האל " מקום זה מזוהה עם הר האושר שעליו נשא ישו את נאומו המפורסם "דרשת ההר"⁶

נעלה אל הקרן הדרומית של ההר ממנה יש תצפית טובה למזרחו של הגליל התחתון. כאן נמצאת ח'רבת קרני חטין וגם שרידי מבנה שנקרא כיפת הניצחון (قبة النصر). נרד ונלך בעמק פנימי קטן המפריד בין שתי "הקרניים", זהו הלוע של הר געש זה. מכאן נמשיך לפסגת הקרן הצפונית שגם ממנה יש תצפית יפה לעבר בקעת ארבל (سهل حطين), המצוק, הכנרת והרי הגליל. סמוך לקרן זו ישנם שרידי חומת אבנים עתיקה המשויכת לתקופה הכנענית.

מכאן נמשיך בשביל היורד במדרון המערבי והמסומן בכחול ומספרו במפת סימון שבילים 2633. אל קבר נבי שועיב ע"ה. הרמה שאנו עוברים בה הייתה זירת מלחמה לפני יותר מ- 800 שנים בין צבאות המוסלמים תחת פיקודו של סלאח אל דין אל-איובי לבין צבאות הצלבנים תחת פיקודו של ריצ'ארד לב ארי וזאת בתאריך 4 יולי 1187 לספה"נ. כידוע מערכה זו הסתיימה בניצחון מוחץ של הכוחות המוסלמים ובעצם הייתה תחילת סוף דרכו של הממשל הצלבני בארץ ישראל. חשוב לציין שחלק מחייליו של סלאח אל-דין היו דרוזים. במרחק כ 900 מ' בכיוון כללי

⁵ בפי תושבי כפר חטין הנטוש המקום נקרא حجر النصر והוא בעצם הגבול הדרומי של שטחי אדמות ההקדש של מקאם נבי שועיב ע"ה לפי מקורות מימי סלאח אל-דין אל-איובי.

⁶ ראה את נוסח הדרשה בערבית ובעברית בנספחים.

לצפון מערב נעבור על פני ח'רבת אל-עיכה. זוהי חורבה שכנראה שמה נגזר משמו של השבט שאליו נשלח נבי שועיב ע"ה "אסחאב אל-איכה" (أصحاب الأيكة). מכאן נמשיך עם השביל אל מקאם נבי שועיב ע"ה.

באתר הקדוש של נבי שועיב ע"ה, נכנסים לחדר הקבר ובוחנים את סוגיית הימצאות הקבר בתוך מערה! (לפי מקורות היסטוריים). ממצא ארכיאולוגי חדש מלמד שאכן הקבר היה בתוך מערה ובעת שיפוץ מבנה הקבר בסוף המאה ה-19 הרסו את המערה והוקם האולם הנוכחי.

תחנה מס' 4:

מקאם נבי שועיב ע"ה – ארכיטקטורה ותגליות ארכיאולוגיות

תולדות המקאם בין השנים 1047 לסה"נ – עד 1884 לספה"נ :

התיאורים שבידינו די פשוטים ואינם יכולים להבות כלי טוב שישמש אותנו לעקוב אחר התפתחות המבנה בצורה מסודרת. מיעוט המידע על המקאם מציב בפנינו אתגר גדול וקושי מסויים לעקוב אחרי התפתחות המבנה ופולחן העליה לרגל אליו. אתר זה זכה לתיאור נוסעים והיסטוריונים רבים שפקדו את ארץ הקודש במשך כ-800 שנים. להלן רשימה של תיאורים והתייחסות מהתקופה הנ"ל :

1. ناصر خسرو (1047). 2. الهروي (1173). 3. ابن جبير (1185).

שלושת מקורות אלה קדמו לסיפורו של סלאח אל-דין.

4. רבי פתחיה בן רבי יעקוב (1170 – 1187). 5. ابن شداد (1188).

6. שמואל בן שמשון (1210). 7. רבי יעקוב (1238 – 1244).

8. الدمشقي (1300). 9. יצחק בן יוסף (מאה 14).

10. الأمير صالح بن يحيى (אמצע מאה 15). 11. أويليا شلبي (1648 – 1650).

12. מושה הירושלמי (1769). 13. הנוסח הצרפתי וקטור גרן (1880).

14. לורנס אולפנת (1884).

תולדות המקאם בין השנים 1884 לסה"נ – עד היום :

התעניינות הדרוזים במקאם נבי שועיב ע"ה גברה במחצית השנייה של המאה ה-19 אחרי ההתנגשויות עם המרונים, בלבנון, בשנות הששים של אותה מאה. רק בסוף המאה ה-19 החליטו הדרוזים לאמץ, לשפץ ולמסד את העלייה לרגל

למקאם נבי שועיב . השאלות המתבקשות :

1. למה דווקא בתקופה זו ולא לפני כן באה ההחלטה להתחיל במבצע זה ?
 2. מה היתה תגובת תושבי כפר חטים הסונים שהמקאם נמצא בתחום היישוב שלהם ?
 3. מה היתה עמדת הממשל העותמאני ?
- השיפוף נעשה בתקופתו של הראש הרוחני של העדה הדרוזית שיח' מוהנא טריף אשר כיהן בתפקיד זה מ- 1864 ועד 1889 .
- מספר סוגיות עשויות לתרום להבנת התמונה הגיאופוליטית ולמתן תשובה לשאלות החקר שעל הפרק :

1. אירועי הר הלבנון בשנות ה- 60 של המאה ה- 19 והתמורה במפת היישוב הדרוזי .
2. הרחבת השתלטות הדרוזים על מרבית אזור החוראן במאה ה- 19 .
3. כיבושי אברהים באשא בנו של מחמד עלי .
4. התנז'ימאת ויחסי הדרוזים עם העותמאנים .

מספר גורמים אפשרו תחילת השיפוף של המקאם :

1. יחסים תקינים בין אברהים אל-אטרש הממונה על הר הדרוזים עם הממשל העותמאני .
2. התייחסותו המתונה של הסולטאן העותמאני עם הדרוזים על רקע יחסו המתוח עם מדינת באשא וואלי דמשק .
3. אישיותו ויחסו האוהד אל העותמאנים , סייעו בידי השיח' מהנא טריף להוציא את פרויקט השיפוף לפועל . הוא שמר על יחס טוב מאוד עם המדינה וכל פקידי הממשל התורקי אהדו אותו מאוד .

על מנת להתחיל בפרויקט החליטו דרוזי ארץ ישראל לשלוח משלחת לסוריה ולבנון המשלחת היתה מורכבת מ- שיח מחמד פארס – חורפיש , שיח ח'ליל אל-סאלח (טאפש) מכפר סמיע , שיח מחמד פרהוד מכפר ראמה ושיח סלמאן חמוד מירכא .

באשר לעמדה של תושבי כפר חטין , התהליך המשפטי שנמשך מיום 28 דצמבר 1942 עד 1 אפריל 1944 מלמד על התנגדותם לרישום המקום בטאבו על שם העדה הדרוזית , למרות שלא התנגדו לשיפוץ עצמו .
התיאור המקיף של המקום המחודש אנו יכולים למצוא אצל סר לורנס אולפנט משנת 1884 .

בתקופת המנדט הבריטי כמעט ולא נעשה פיתוח במקום בגלל התהליך המשפטי ובגלל חוסר תקציב . מיד לאחר קום המדינה ורישום המקום ע"ש העידה הדרוזית, התחיל המנוח שיח אמין טריף בבניה נרחבת באתר אשר נמשכת עד עצם היום הזה .
הארכיטקטורה במבנה החדש מושפעת מאד מסמלים דרוזיים וניכרת בה השפעה רוחנית רבה .

תגליות ארכיאולוגיות במקום ובסביבתו :

בעת תחילת העבודות לשינוי תוואי כביש הגישה אל המקום (2005) נתגלו שרידים ארכיאולוגיים שחייבו עצירת העבודות ועריכת חפירת הצלה מטעם רשות העתיקות בחודשים אוגוסט - ספטמבר . בחפירה זו סמוך לשער הכניסה נתגלו שרידים מתקופות רבות החל מתקופת הברונזה העתיקה . נמצאו חרסים גם מתקופת הברונזה התיכונה והמאוחרת , מתקופת הברזל , מהתקופה ההלניסטית , מהתקופה הרומית , מהתקופה הממלוכית , מהתקופה העותמאנית ומתקופת המנדט הבריטי .
מעל הקבר הקדוש של נבי שועיב ע"ה נתגלו בעת השיפוץ האחרון ממצאים המאמתים הימצאות הקבר בתוך מערה ולא כפי שנטען על ידי אחדים מהדרוזים שהקבר שאנו רואים אינו אלא ציון קבר והקבר האמיתי עדיין נמצא בתוך מערה מעבר לקיר . בשיפוץ משנת 2004 – 2005 התברר שהקבר עדיין במקומו . פשוט מאוד רואים את שרידי הקידוח בסלע מעל הקבר ושרידי אבק שריפה שהשתמשו בו למוטט תקרת המערה בשביל לבנות את האולם הנוכחי .

חומר תקן

מידע כללי על אזור בקעת יבנאל (כפר ימה) – בקעת נפתלי

יבנאל נוסדה ב 1902 ע"י יק"א . האדמה נרכשה ע"י הברון רוטשילד.

(יבנאל מוזכרת במקורות כעיר בתחום נחלת נפתלי)

ליד יבנאל נמצאים : משמר השלושה ובית-גן (מדרום לכביש ביציאה מיבנאל מערבה).

אדמי (דמין) הייתה מערי שבט נפתלי. מדרום לתל אדמי עובר ערוץ נחל אדמי (ואדי אל-מועלקה).

בצפון סוריה, באוגרית (ראס שמרה), נמצא בחפירות לוח קדום

(1350 לפסה"נ) ובו מוזכרות אדמי הגדולה ואדמי הקטנה! ... [להלן קטע

מכתבי כרת מלך הצידונים : ובאת כרת לאדום הגדולה ולאדום

הקטנה לגור איפוא בערי שרנה ובערי סעת ובשדמות חטבה

ובגרנות החצובות של סעת, על מעין שבת ומקור {המים} של ממלת

ביום יומיים] אנו למדים מהלוח שמדובר באזור הגליל התחתון בסביבת

שרונה של ימינו.

ברשומה מוזכרים : שרנה = שרורנה, אדום = אדמי (הגדולה והקטנה), סעת =

ח'רבת א-סעד (מדרום לעילבון), שדמות חטבה = ?, שבת = כפר-סבת, ממלת =

מימלא (ממערב לצומת נחל צלמון –דרום).

داما والسافرية:

في الجليل الأسفل الشرقي في منطقة حما لوبية في مشاريق كفر كنا، كانت تقوم قريتا داما

(1938523945) والسافرية وفيهما عاش الشيخان الداعيان الى دعوة التوحيد؛ أبو الدرع جَوْشَن⁷

وأبو اللقا ثابت وهما من مشاهير دعاة دين التوحيد. ورد ذكرهما عدة مرات في المصادر الدينية الدرزية.

قرية داما لا تبعد كثيرا عن مقام النبي شعيب (ع) وهي موجودة في السفح المحاذي للجزء

الغربي من المنطقة التي تسمى حما⁸ لوبية ، على كتف جبل يعرف بإسم جبل دحليني وترتفع 166 متر عن سطح البحر. يقال أنه أطلق عليها هذا الإسم لكثرة ما أريق فيها من الدماء أيام مواجهة صلاح الدين الايوبي مع الصليبيين حيث كانت تتمركز بها القوات الضاربة الإسلامية في تلك المعارك. عند البعض إسمها داميا. بها آثار يونانية ورومانية.

أما قرية السافرية فموقعها غير معروف تماما، إلا أن الشيخ الأشرفاني حدد موقعها في مؤلفه

"عمدة العارفين" في منطقة الحما المذكورة، لذلك من المنطق أن تكون قريبة من قرية داما وكتلتاهما، عنده، تقعان الى الشرق من كفر كنا والله أعلم! يعتقد البعض أن السافرية هي صفورية وذلك لتشابه الإسمين! إلا أن هذا الرأي يناقض ما ورد عند الشيخ الأشرفاني.

⁷ الجوشن هو الدرع بالفارسية، ربما يدل هذا الإسم على أصل هذا الداعي. جوشن إسم جبل غربي حلب كان يُحمَل منه النحاس الأحمر. في

وسطه موضع يسمى "مشهد الرأس" حيث يعتقد أنه دفن هناك رأس الحسين بن علي. جوشن إسم أخو الزير سالم.

⁸ الحما هو سهل واسع وخصب يتبع قضاء طبريا ويرتفع حوالي 200 م. عن سطح البحر محاط بجبال من جميع الجهات. به تقع اليوم مستوطنة بينثيل.

צלח אל-דין וקבר נבי שועיב ע"ה

האגדה מספרת שנתגלה הקבר ע"י צלח אל-דין אל-איובי ערב קרב חטין ביולי 1187 לספה"נ. להלן הסיפור בקצרה: לאחר שהשקה את סוסו ממעין חטין, עלה צלח אל-דין במדרון ההר כדי להשקיף על הזירה שבה אמורה להתנהל המערכה עם הצלבנים למחרת. באמצע הדרך נעצר הסוס וסירב להתקדם. ירד צלח אל-דין מעל סוסו לבדוק את פשר הדבר, ואז שמע בת קול יוצאת מרגם אבנים סמוך: אני נביא האל שועיב וכאן הקבר שלי! בהלה שררה בלבו של צלח אל-דין, אך גיבור גדול היה, לכן שם לו סימן מזהה על הרגם ונדר נדר לנבי שועיב עליו השלום, אם יגבר על הצלבנים למחרת, יבנה מבנה מעל הקבר! ואכן היה הדבר. צלח אל-דין הביס את הצלבנים וקיים את נדרו.⁹ הביא חלק מחייליו והחלו לנקות את המקום. ולפתע נתגלתה אבן עם פסיעת כף רגל ליד הקבר. הבינו שזאת פסיעת כף רגלו של הנביא. צלח אל-דין ציווה לבנות שני חדרים, אחד מעל הקבר והאחר מעל האבן.¹⁰

צלח אל-דין הקדיש את כפר חטין ועוד שטחים סביב הקבר למקאם נבי שועיב¹¹, ואת היבול של ההקדשים הקצה לשיחיים של המקאם ולמשרתיו.¹² זיקתו של הסולטאן האיובי לקבר, מחוזקת בסיפור על הנס אשר אירע לו.

זקני כפר חטין מספרים שצלח אל-דין שיחרר את אנשי חטין מהשירות הצבאי, וכפרם התפרסם אודות לו. כמו-כן מספרים שאדמות ההקדשים של מקאם נבי שועיב, שהיו רשומים על קלף מעור צבי, הגיעו מזרחה עד ימת טבריה, צפונה עד מערת אמירה (الزطية)

שבנחל עמוד, דרומה עד אבן הנוצרי (حجر النصارى) שליד קרן הר חטין¹³ ומערבה עד עץ התאנה העגול שבנחל שבין חטין לבין עילבון.¹⁴

קברו של נבי שועיב בחטין זכה לתיאורי נוסעים והיסטוריונים רבים שפקדו את ארץ הקודש במשך כ- 800 שנים.¹⁵

⁹ מקובל שזהו הנדר הראשון לנביא שועיב. לאור סיפור זה חוברת שירה מיוחדת המלמדת שבעזרת נבי שועיב הצליח צלח אל-דין לנצח את הקרב נגד הצלבנים:

يا سيدي يا نبي شعيب يا نازل خلة حطين يا سيدي يا نبي شعيب يا ناصر صلاح الدين.

¹⁰ ישנן גרסאות אחרות של סיפור זה. ראוי לציון שלסיפור הנ"ל אין כל אזכור בכרוניקות שעסקו בצלח אל-דין, כלומר יש בידינו יצירה ממלוכית או, לכל המוקדם, איובית מאוחרת.

¹¹ ابن عباس، شافع بن علي. حسن المناقب السرية المنتزعة من السيرة الظاهرية، الرياض 1976، ص 111.

المقريزي، أبو العباس أحمد بن علي. السلوك لمعرفة دول الملوك، ج 1، القاهرة 1956، ص 548.

¹² Bernard, Lewis. "An Arabic Account of the Province of Safad - I" BSOAS, vol. Xv/3 (1958), London. P 485.

¹³ כנראה שזהו אתר דרשת הר האושר של ישו שבמדרון הדרומי של הר קרני חטין לפי כת "כנסיית האל".

¹⁴ ראיון מיום 17 אפריל 1999, עם אחד מזקני כפר חטין- חאג' תופיק חסן רבאח, תושב חטין עד 1948.

¹⁵ להרחבה ראה:

Le Strange Guy. Diary of a journey through Syria and Palestine. (by Nasir-i- Khusrau in 1047 A.D.) London 1893.

Sourdel-Thomine Janine, Guide Des Lieux De Pelerinage (by Abul- Hasan Ali B. Abi Bakr Al-Harawi), Damas 1953, pp. 20-21.

ابن جبير، ابو الحسين محمد. رحلة ابن جبير، بيروت (بدون تاريخ). ص 241. אבן ג'וביר נולד ב 1144 ונפטר ב 1215 לסה"נ.

Adler, Elkan, Jewish Travelers, London, 1930, p.87.

ابن شداد، بماء الدين. سيرة صلاح الدين الأيوبي المسماة بالنوادر السلطانية والمحاسن اليوسفية. مصر 1927. ص 62. أدلر, "ע"מ 106. שם, "ע"מ 125.

الدمشقي، محمد بن أبي طالب- شيخ الرهوة-، نخبة الدهر في عجائب البر والبحر، بيروت 1988، ص 279. أدلر, "ע"מ 147.

العمرى، ابن فضل الله. مسالك الأبرار في ممالك الأمصار، القاهرة 1974، ص 219. איזנשטין, יהודה דוד, אוצר מסעות, תל-אביב 1969, "ע"מ 337.

איזנשטין, יהודה. אוצר מסעות. ניו-יורק 1926, "ע"מ 81.

ابن الجيعان، محمد بن يحيى. القول المستظرف في سفر مولانا الملك الأشرف، طرابلس الشام، 1984، ص 93.

איזנשטין: א. מסעות, "ע"מ 133. שם, "ע"מ 200.

Tshelebi, Evliya. Travels In Palestine (1648 - 1650), translated from Turkish by St. H. Stephan. Jerusalem 1980. p. 30-31.

יערי, א. "מסעות ר' משה ירושלמי (1769)", מסעות א"י, רמת-גן, 1977. "ע"מ 424 - 454. גירן, וקטור. תיאור

גיאוגרפי, היסטורי וארכיאולוגי של א"י (פאריס 1880), ירושלים, 1985. "ע"מ 129.

אוליפנט, לורנס. חיפה, כתבות מארץ ישראל 1882 - 1885, ירושלים, 1976. "ע"מ 92 - 99.

אתרי הר קרני חטים (1933524505)

הר קרני חטין, הר וולקאני כבוי נראה באופן ברור בנוף של הגליל התחתון המזרחי. שמו קשור אל הקרב המפורסם, **קרב קרני חטים** ב 4 ליולי 1187 לסה"נ, בין צבאות המוסלמים תחת פיקודו של סלאח אל-דין אל-איובי לבין צבאות הפרנקים תחת פיקודו של ריצ'רד לב-ארי.

על ההר ובסביבתו הקרובה ישנם מספר אתרים מעניינים:

1. **הר האושר** (جبل الطويات): במדרון הדרומי של הקרן הדרומית ישנה חצר

גדורה ובה מצבת אבן. המבנה נראה כמעין כנסיה סמלית שהוקמה ע"י כת נוצרית ששמה "כנסיית האל" שחבריה מזהים במקום את "הר האושר" ומאמינים כי "דרשת ההר" המפורסמת של ישו נישאה כאן. בפי תושבי כפר חטין הנטוש המקום נקרא حجر النصر והוא בעצם הגבול הדרומי של שטחי אדמות ההקדש של מקאם נבי שועיב ע"ה מימי סלאח אל-דין אל-איובי.

2. **חרבת מזדין** (خربة مدين): על הקרן הדרומית. גם נקראת ח'רבת קרני חטים

(خربة قرون حطين).

3. **כיפת הניצחון** (قبة النصر): לפי ההיסטוריון דמשקי, בנה סלאח אל-דין על

קרן חטין מבנה שקרא לו قبة النصر לזכר נצחונו על הצלבנים¹⁶.

במאמרו של הארכיאולוג צבי גל¹⁷, מציין שנמצא, על קרן חטין הדרומית, מבנה מתקופה ימי-הביניים, בסיס המבנה שנמצא מורכב מקירות בצורת מלבן ומכיל שני חדרים. הקירות די רחבים ומטויחים מבפנים ולא מן הנמנע ששימשו מעין מאגר מים.

אומנם דמשקי ציין שצלאח אל-דין בנה על קרן חטין (قبة النصر) כיפת הניצחון, אך הוא לא קבע על איזו קרן מהשתיים, והאם בכלל התכוון דמשקי שהמבנה הוקם ממש על הקרן עצמה, כי ראינו שאחרים סיפרו שקבר נבי שועיב ע"ה נמצא על ראש ההר בעוד שהיה במדרון ולא על הפסגה. נכון

¹⁶ נשאלת השאלה האם צלאח אל-דין בנה כיפת הניצחון על קבר נבי שועיב ע"ה או על קרן חטין?

¹⁷ Zvi, Gal. "Saladin's Dome of Victory at horns of Hattin", B.Z. Kedar (ed.), The Horns of Hattin, Jerusalem, 1992, pp 213 – 215.

שנמצא, על הקרן הדרומית, מבנה מימי הביניים, אך יש לזכור, מצד אחד, שבבניה המוסלמית בונים כיפות, בד"כ, על מסגדים ומבני קודש, ומצד שני, הממצא הארכיאולוגי לא מלמד על הימצאות כיפה, ובכן יש מקום לברר למה נקרא מבנה זה בשם כיפת הניצחון?, או האם בכלל זהו המבנה שסיפר עליו דמשקי? במיוחד שבמבנה זה אין דלתות, דבר שמחזק את הדעה שהמבנה היה מאגר מים.

את המסקנה של צבי גל, שבנויה על העדות של דמשקי, צריכה עוד חיזוק. כנראה שזאת הייתה כיפה שבנה על קבר נבי שועיב כאות הוכרה על נצחונו על הצלבנים, וזהו תימוכין לסיפור המדבר על הנדר של צלאח אל-דין, שיבנה קבר לנבי שועיב אם ינצח את המערכה עם הצלבנים, ואכן עשה. יש הטוענים שבנה קבר מחדש, ויש הטוענים ששיפץ את הקבר הקיים.

4. **חומה כנענית**: סמוך לקרן הצפונית ישנם שרידי חומת אבנים עתיקה המשויכת לתקופה הכנענית, אשר בתוכה הייתה בנויה עיר בתקופת המקרא, שיש המנסים לזהות אותה עם העיר "שמש אדם".

5. **חרבת אל-עיכה** (خربة الأيكة): נקראת ע"ש השבט שאליו נשלח נבי שועיב ע"ה. לחרבה זו ישנם מספר שמות¹⁸: خربة العيكة، المنطار، ظهر العراق، خربة العطية، خربة الأيكة.

יש לציין שבמפה של ה-P.E.F. ממאי 1878 שמספרה 0237444 (2-A-63-VI) מצוין שיש שתי חרבות על הר Kh. Madin : Krun Hattin, Medinet el-Aikeh. בפי תושבי הכפר חטין, החרבה שעל ההר נקראת אל-מדינה.

¹⁸ الدباغ مصطفى مراد، بلادنا فلسطين، ج 10، بيروت 1988 ص 393.

האם יש קשר בין נבי שואמין למשאיח' אל-חמא?!?

שמעון אביבי טוען : "בבית הקברות של הכפר הערבי הנטוש לוביה, ממזרח לצומת גולני נמצא מבנה כיפתי, שבו לפי אמונת הדרוזים, מצוי קברם של שני שיחיים קדושים מתקופת הפצת הדת!

שיחיים אלה היו אאל תראב (אנשי אדמה), כפי שכונו שיחיים שפעלו בתקופת הפצת דת הייחוד הדרוזית. כפריהם, דאמא, ואלספאריה היו במזרחו של הגליל התחתון באזור תל אדמי וניטשו בידי הדרוזים מסיבות לא ברורות. המבנה על קבר השיחיים הוא רבוע, ומקורה בכיפה המסתיימת בבליטת אבן. הוא בנוי אבני גוויל וגזית ואטום משולשת צידיו, והכניסה אליו היא דרך מעבר קשות לקיר הצפוני, נמצא ציון הקבר, השייך לשני השיחיים מאזור אלחמא. מצפון לפתח הכניסה, מבחוץ, יש קבר יתכן שיש קבר נוסף מדרום לפתח אך מפולת אבנים מכסה אותו.

האתר מוזנח כיום, המבנה מט לנפול ועשבים עולים בקירותיו, הדרוזים אינם נוהגים לעלות אליו לרגל. לדברי שיח' מוופק טריף, יש כוונה לשפץ את האתר ולהשכירו לביקורים".

נבי שואמין הנמצא בבית קברות לוביה

الْأَصْحَاحُ الْخَامِسُ

وَلَمَّا رَأَى الْمَجْمُوعَ صَعِدَ إِلَى أَنْجَلٍ، فَلَمَّا جَلَسَ تَقَدَّمَ إِلَيْهِ تَلَايِذُهُ، فَفَتَحَ فَاهُ
وَعَلَّمَهُمْ فَأَيَّالًا. طُوبَى لِلْمَسَاكِينِ بِالرُّوحِ. لِأَنَّ لَمْ تَمْلِكُوا السَّمَوَاتِ، طُوبَى لِلْعَرَايِ.

[illegible]

١٢ «أَنْتُمْ مِلْحُ الْأَرْضِ. وَلَكِنْ إِنْ قَسَدَ الْمِلْحُ فِيمَا دَا بُلُحْ. لَا يَصْلُحُ بَعْدَ لَيْتِي إِلَّا لِأَنْ
١٤ يُطْرَحَ خَارِجًا وَيُدَاسَ مِنَ النَّاسِ.» ١١ «أَنْتُمْ نُورُ الْعَالَمِ. لَا يُمْكِنُ أَنْ تُخْفِيَ مَدِينَةً مَوْضُوعَةً
١٥ عَلَى جَبَلٍ.» ١٠ «وَلَا يُرْفِدُونَ سِرَاجًا وَيَضَعُونَهُ تَحْتَ الْبِكْبَالِ بَلْ عَلَى النَّارَةِ فَيُشِيءُ لْجَمِيعِ
١٧ الَّذِينَ فِي الْبَيْتِ.» ١٦ «فَلْيُشِيءِ نُورُكُمْ هَكَذَا فُدَّامَ النَّاسِ لِكَيْ يَرَوْا أَعْمَالَكُمْ الْحَسَنَةَ وَيُسَبِّحُوا
أَهْلَكُمْ الَّذِي فِي السَّمَوَاتِ

١٧ لَا تَنْظُرُوا إِلَيَّ جِثًّا لَإِن تَنصَحُوا النَّامُوسَ أَوْ الْآلِيَاءَ مَا جِثُّ لَإِن تَنصَحُوا بَلْ لِأَكْثَرِ
١٨ فَإِنِّي أَنْتَحَى أَقُولُ لَكُمْ إِلَى أَنْ تَزُولَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ لَا يَزُولُ حَرْفٌ وَاحِدٌ أَوْ نُقْطَةٌ
١٩ وَاحِدَةٌ مِنَ النَّامُوسِ حَتَّى يَكُونَ الْكُلُّ ١٠ فَمَنْ تَنصَحْ أَحَدِي هَذِهِ التَّوَصَايَا الصَّغْرَى وَعَلَّمَ
النَّاسَ هَكَذَا بُدْعَى أَصْغَرَ فِي مَلَكُوتِ السَّمَوَاتِ وَأَمَّا مَنْ عَمِلَ وَعَلَّمَ فَهَذَا بُدْعَى عَظِيمًا
٢٠ فِي مَلَكُوتِ السَّمَوَاتِ فَإِنِّي أَقُولُ لَكُمْ إِن كُنْتُمْ إِنَّمَا يَزِدُّكُمْ عَلَى الْكُتُبِ وَالْفَرَاسِيقِ
لَنْ تَدْخُلُوا مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ

٢١ قَدْ سَمِعْتُمْ أَنَّهُ قِيلَ لِلتَّوَّابِ لَا تَقْتُلُوا. وَمَنْ قَتَلَ يَكُونُ مُسْتَوْجِبَ الْحَكْمِ. ٢٢ وَأَنَا
أَنَا قَائِلُ لَكُمْ إِنَّ كُلَّ مَنْ بَغَضَ عَلَى أَخِيهِ بَاطِلًا يَكُونُ مُسْتَوْجِبَ الْحَكْمِ. وَمَنْ قَالَ
لِأَخِيهِ رَقًا يَكُونُ مُسْتَوْجِبَ الْجَمْعِ. وَمَنْ قَالَ يَا أَخِي يَكُونُ مُسْتَوْجِبَ نَارِ جَهَنَّمَ.
٢٣ فَإِنْ قَدِمْتَ قُرْبَانَكَ إِلَى الْمَذْبُوحِ وَهِيََاكَ تَذَكَّرْتَ أَنَّ لِأَخِيكَ مِثْلًا عَلَيْكَ ٢٤ فَأَتْرَكَ

דרשת ההר

ה' פראותו את המון העם עלה במעלה ההר וישב,
ותלמידיו נגשו אליו. ² פתח פיו ולמד אותם באמרו:

אשרי

- ³ "אשרי עניי הרוח, כי להם מלכות השמים.
- ⁴ אשרי האבלים, כי הם ינחמו.
- ⁵ אשרי הענווים, כי הם יירשו את הארץ.
- ⁶ אשרי הרעבים והצמאים לצדקה, כי הם ישבעו.
- ⁷ אשרי הרחמנים, כי הם ירחמו.
- ⁸ אשרי ברי לבב, כי הם יראו את אלהים.
- ⁹ אשרי עושי שלום, כי בני אלהים יקראו.
- ¹⁰ אשרי הנרדפים בגלל הצדקה, כי להם מלכות השמים.
- ¹¹ אשריכם אם יתרכפו ויירדפו אתכם ויעלילו עליכם

מרכז
דרווי -
סלי
פסס
חורכה
פקיעין
04-9575373
04-9575339

חַטִּינ

תقع إلى الغرب من مدينة طبرية. وتبعد عنها 9 كم. وترتفع 125 م عن سطح البحر وتقوم في مكان بلدة (صديم)¹⁹ الكنعانية. وتبلغ مساحة أراضيها (22764) دونماً. تُعد القرية ذات معالم أثرية هامة. منها خربة العيكة وتحتوي على أكوام حجارة وإساسات وبرج وصهريج. خربة مدين (قرون حطين) كانت تقوم عليها بلدة مارون الكنعانية.

אתרים בארץ ובמזה"ת שנושאים את שמו של נבי שועיב:

בארץ ומחוצה לה, ישנן הרבה מקומות הנושאים את שמו של הנביא שועיב. תופעת ריבוי האתרים שנושאים שמות נביאים וצדיקים שכיחה מאוד במזה"ת. כנראה הצורך האנושי, בקרב הקהילות המסורתיות, לאתרים מעין אלה בכדי לבוא אליהם בעת מצוקה, חגים וכו',²⁰ השפיע על התרחבות תופעה זו. בנוסף למקאם נבי שועיב אשר בחטין שהוא נושא מחקר זה, נמצאו עוד עשרים אתרים הנושאים את שמו.

להלן רשימה של המקומות הקשורים לנבי שועיב:

בארץ ישראל:

בגליל העליון:

מקאם שועיב (מקאם شعيب) ליד קיבוץ יפתח סמוך לגבול הלבנוני

2. גל יתרו, (رجم النبي شعيب) על כתף טופוגרפית ממערב למעין פרוד על אם הדרך

עכו – צפת. כ 200 מטר ממערב למעין פרוד.

3. קורנת א-נבי שועיב. (הפינה של נבי שועיב) (قرنة النبي شعيب), מדרום לכנסייה

הקתולית בכפר רמה אשר בגליל.

בגליל המערבי:

¹⁹ بمعبي جوانب (צדדים).

²⁰ לדוגמה, ישנם 71 אתרים המיוחסים לנבי אל-ח'צ'ר (אליהו הנביא) בארץ ישראל לבדה!

4. ח'רובת נבי שועיב (قبة الخروبة) זוהי כיפה קטנה גובהה כמטר אחד ולה פתח לכיוון מערב שסוגרת אותו דלת מתכת מרושתת. הכיפה נמצאת בצדו הצפון מזרחי של כפר ג'וליס.

בגליל התחתון:

5. סידרת אל-נבי שועיב (שיזף נבי שועיב), (سدرة النبي شعيب) העץ נמצא בשכונה הדרומית (דבת אל-ג'משה) אשר בכפר מע'אר, לצד הדרך המובילה למושב טפחות.

6. כפר מנדה (كفر منداه), נוסעים שונים מימי הביניים הדגישו שכפר מנדה היא ארץ מדין. אל-הראוי (الهروي) אומר: "קבר אשתו של משה נמצא בכפר מנדה ובה באר, שמעליה הוציא משה את הסלע והשקה לה את הצאן, והסלע עדיין נמצא שם"²¹.

7. כיפת נבי שועיב (ست القبة) לפי מסורת מקומית, אישה צדקת ראתה בחלום שלה שהנביא שועיב נח בנדודיו במקום הזה בשפרעם.

בשומרון:

8. מדבר סיפה ליד שכם (صحراء سيف), בספרם וולאית בירות, מספרים רפיק ובהג'ת בק שנבי שועיב הקים אסיפת העם הכללית האחרונה במדבר זה, בדיוק כפי שאברהם ויעקב ריכזו את אוהליהם שם²².

ביהודה:

9. מקאם נבי שועיב (مقام النبي شعيب) בכפר עג'ור (או עג'רמה) ליד הרטוב באזור ירושלים. המסורת מספרת שנבי שועיב הגיע לכפר זה. במרכז הכפר יש מערה לידה עץ אלון, מעל המערה יש חדר קטן ועליו כיפה ובפתח שלו כתוב 'מקאם נבי שועיב עליו השלום'²³.

²¹ الهروي، أبو الحسن علي. كتاب الإشارات الى معرفة الزيارات، دمشق 1953. ص 20 – 21

²² رفيق محمد بك وبمحت محمد بك، ولاية بيروت – القسم الجنوبي. بيروت 1987, ص 114 ו 367.

²³ الحلبي، حاتم. "قصة واقعية عن مقام النبي شعيب عليه السلام", الدروز العدد الثاني (كانون 2 - 1972), ص 32.

במישור חוף יהודה:

10. ולי שיחי' שועיב (شيخ شعيب): יש מעין באמצע דיר טריף וגר שם וולי ושמ

שיחי' שועיב, זהו המעין שנקרא ביר אל-סחחאר²⁴

בנגב הצפוני:

11. ואדי שועיב, (وادي شعيب) : נ.צ. 128.070 שמו הערבי של נחל בקע שהוא אחד

מיובלי נחל באר שבע בבקעת באר שבע²⁵.

בנגב הדרומי:

12. נחל יתרו: בדרום הנגב יורד אל בקעת עובדה (מהלכו מנ"צ 152.931 עד נ"צ

148.930) לאורך אפיק הנחל עוברת דרך המסתעפת מכביש הערבה, בין גופרית

ויוטבתה ומובילה אל בקעת עובדה²⁶.

מחוץ לארץ-ישראל:

בדרום לבנון:

13. מקאם נבי שועיב (مقام النبي شعيب) בכפר פרדיס (فرديس:).

14. קבר שיחי' "נבי שועיב", בדרום לבנון, במזרעת ספינה .

בעבר הירדן המזרחי:

15. מקאם אל-נבי שועיב (مقام النبي شعيب), מדרום-מערב לאל-סלט בעבר הירדן

המזרחי באזור ואדי שועיב במרחק 40 ק"מ מרבת-עמון.

16. ואדי שועיב (وادي شعيب) מגדולי הנחלים שבהרי עבר הירדן המזרחי. מנקז את

הרי אל-סלט שבגלעד. נשפך לירדן ממזרח ליריחו.

17. גשר שועיב (جسر شعيب) מעל ודי שועיב , דרכו עוברת הדרך מיריחו אל

העיירה אל-סלט.

²⁴ Canaan, Tawfiq' Muhammedan Saints & Sanctuaries in Palestine, PP. 67, 112.

²⁵ عزاف، شكرى. المواقع الفلسطينية بين عهديين - خريطين، القدس 1992. ص 40.

²⁶ וילנאי, זאב. אנצק' אריאל, כרך י-ל. ע' 3482. יש לציין שליד בקעת עובדה מצפון לנחל שחרות נמצא נחל רעואל. שוקרי עראף כותב שערון נחל זה עובר במעבר שועיב (גשר שועיב) בערבה כ 43 ק"מ מצפון לאילת.

18. מערות שועיב (مغائر شعيب) נמצאת במקום גבוה במדין²⁷. זוהי מערכת מערות

קבורה חקוקה בסלע חול נובי בדומה לפטרה

19. מוצלא שועיב (מקום תפילה של נבי שועיב) (مُصَلَّى شعيب), לא הרחק ממערות

שועיב, נמצא סלע שסביבו יש מספר של עיגולים. מקובל שנבי שועיב התפלל במקום זה.

בתימן:

20. ג'בל שועיב (הר נבי שועיב) (جبل شعيب), המפורסם יותר מכל הרי תימן והגבוה

ביותר מכל הרי חצי האי ערב וסוריה. מתנשא לרום 3760 מטר מעל פני הים. נמצא ממערב לבירה צנעא. על הר זה יש שרידי מקום קדוש ומסגד. מקובל אצל המקומיים שכאן נמצא קברו של נבי שועיב²⁸.

אם כן, ראינו שישנם לא מעט מקומות בארץ, בתימן, בערב הסעודית, בירדן ובלבנון שנושאים את שמו של נבי שועיב, דבר המלמד על ריבוי מסורות של קבוצות המאמינים בו ברחבי המזה"ת. הם האמינו שנבי שועיב נדד בכל האזור והטביע את חותמו עמוקות בכל מקום שהגיע אליו, ובמקרים רבים רכש את אימונם של קבוצות אלה. לכן קראו לאתרים שונים ולמסגדים בשמו. ללא ספק, הצורך האנושי למקומות קדושים, בקרב קבוצות מסורתיות, עזר בריבוי אתרי קודש ובין היתר האתרים המיוחסים לנבי שועיב.

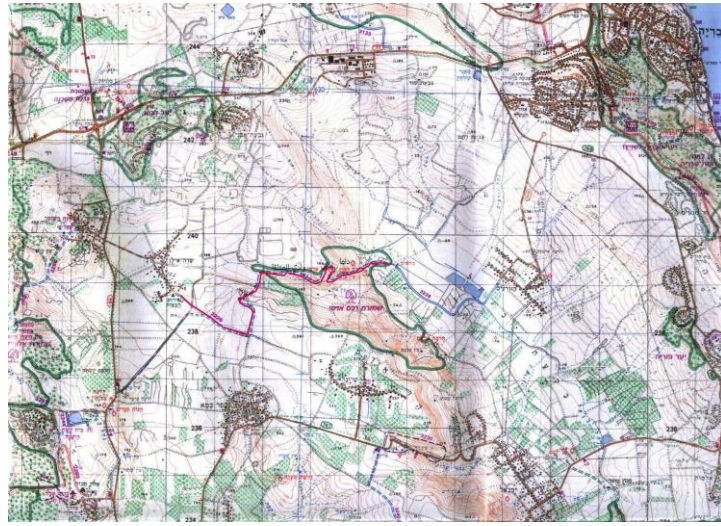
²⁷ מדין נמצאת בתחום חבל חג'אז שבצפון סעודיה. ראה: المقدسي، أحسن التقاسيم في معرفة الأقاليم، بيروت 1987. ص 152. מדין נמצאת על חוף ים סוף במרחק ששה ימי הליכה מהעיר תבוק, ראה: ابن حوقل، كتاب صورة الأرض، بيروت 1963. ص 40.

²⁸ שם. + אל-דבאע', בספר القبايل العربية وسلاسلها في بلادنا فلسطين. ע"מ 32, מציין ששם ההר הוא חצ'ור (חצור) ועליו מסגד שנקרא מסגד נבי שועיב ומוסיף שהאתר הזה אינו שייך לנבי שועיב אלא לשועיב אחר. ראה גם المسعودي علي بن الحسين. مروج الذهب ومعادن الجوهر، ج 2، بيروت 1973 ص 148 – 152 שם מציין "بنو حضورا وكانت أمة عظيمة ذات بطش وشدة، فغلبت على كثير من الأرض والممالك....، وقد كان الله عز وجل بعث اليهم شعيب بن مہدم بن حضورا بن عدي نبياً ناهياً عما كانوا عليه، وهذا غير شعيب بن نويل بن رعويل بن مر بن عنقاء بن مدين بن إبراهيم الخليل صاحب مدين المتزوج ابنته موسى بن عمران المقدم ذكره....، ولما بعث الى حضورا، واشتد كفرهم جد نبهم شعيب بن مہدم (شعيب بن ذي مہدم) في دعائهم وخوفهم وتوعدهم، فقتلوه من بعد ظهور معجزات كانت له ودلائل أظهرها الله على يديه تدل على صدقه وثبتت حجة على قومه...."

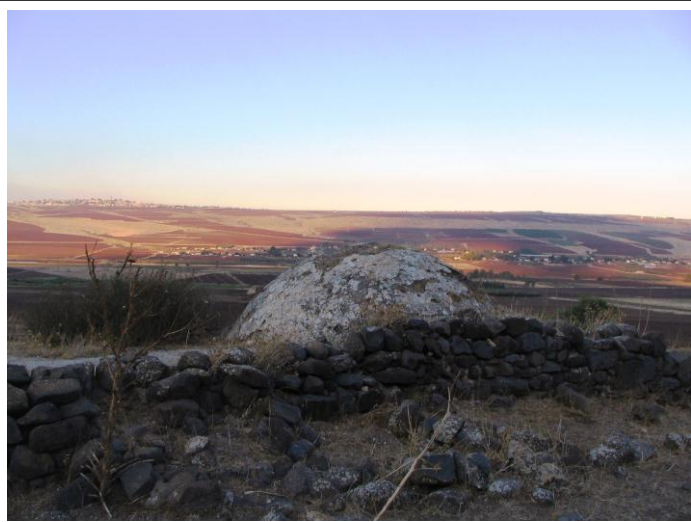
תמונות מהאזור

נבי שואמין

מפת האזור

כיפת שיח' בסום על רקע בקעת יבנאל

נבי שואמין מקרוב

בריכת מים של עין דאמא

רשימת מקורות

1. ביתן, אריה . **תמורות יישוביות בגליל התחתון המזרחי 1800 – 1978**, י"ם תשמ"ב. הוצאת יד יצחק בן-צבי.
2. ביגר, גדעון ו שילר, אלי. **טבריה וסביבתה**, י"ם 1987. הוצאת אריאל (53 – 54).
3. שורר, יעקב. **טיולי ישראל- צפון**, י"ם תשנ"ג. הוצאת כתר.
4. לבנה, מיכה. **לטייל בגליל 50 מסלולי סיור בגליל ובגולן**, י"ם 1991. הוצאת אריאל.
5. ח'טיב, סאלח. **המשמעות הדתיות והחברתיות של מקאם נבי שועיב ע"ה**, עבודת גמר המוגשת כמילוי חלק מהדרישות לקבלת התואר "מוסמך האוניברסיטה", אוני' חיפה 2002.
6. אביבי, שמעון. **הדרוזים בישראל ומקומותיהם הקדושים**, י"ם 2000 .
7. פלאח, סלמאן. **הדרוזים במזרח התיכון**. י"ם 2000.